

Ю. Ф. ПРАДІД

м. Сімферополь, Україна
Електронна пошта: praid1@rambler.ru
<https://orcid.org/0000-0002-5842-9227>

СЕМАНТИЧНА Й ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТАМИ ЗІРКА ТА ЗОРЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена опису семантичної й граматичної структури українських фразеологічних одиниць із компонентами *зірка* та *зоря*. Зроблено загальний огляд наукових праць українських мовознавців, що вивчали особливості окремих фразеологічних макро- і мікросистем. Зазначається, що мікросистема ФО з компонентом *зірка* є порівняно нечисленною (налічує всього 46 ФО), але натомість досить розмаїтою за своїми семантичними і структурно-граматичними особливостями.

Аналіз семантики ФО з компонентами *зірка* та *зоря* дає підстави стверджувати, що більшість ФО цієї мікросистеми позначає різноманітні часові відношення: *до зорі* 'дуже рано'; *до зорі світової* 'до сходу сонця'; *від зорі до зорі* 'з раннього ранку до пізнього вечора'; *до самої зорі* 'до пізнього вечора'; *до самої зорі* 'до ранку' та ін. ФО із компонентом *зірка* позначають також назву дії: *бити зорю* 'давати сигнал до сну або пробудження (перев. у військових)'; *діставати (знімати) зорі (зірки)* [з неба] 'робити щось незвичайне, надприродне, нездійсненне'; *решетом у воді зірки ловити* 'марно витрачати час'; поняття: *провідна зірка* 'важливий орієнтир'; *щаслива зірка (зоря, заст. зізда)* 'успіх, удача'; *зірка першої величини* 'знаменитість (про людину, що прославилася в якійсь галузі знань, діяльності тощо)'; просторові відношення, місце в просторі: *до зір* 'дуже високо'; *на тихі води на ясній зорі*, перев. зі словами *повернутися, помандрувати* і т. ін. 'у рідні краї' та ін.

У розвідці зазначається, що ФО з компонентами *зірка* та *зоря* за синтаксичною структурою можуть відповідати: 1) словосполученню з підрядним: *провідна зоря, бити зорю, займатися на зорю* або з сурядним зв'язком: *ні світ ні зоря*); 2) простому реченню, односкладному і двоскладному: *зоря догорає, на світ не зоріло, зірка (зоря) зійшла*; 3) сполученню слів: *до зорі, чуть зоря, від зорі до зорі*; 4) порівняльному звороту: *як вовк на зорях*, зі словами *розбиратися, розуміти* і т. ін., *як зірок (зір) на небі*.

ФО з компонентами *зірка* та *зоря* властиві явища полісемії і варіантності, які непослідовно відображаються у фразеологічних словниках української мови. Звернено увагу на пунктуаційні правила написання окремих ФО досліджуваної мікросистеми. Пропонується порівняти її особливості з особливостями інших подібних фразеологічних мікросистем.

Ключові слова: українська фразеологія, фразеологічна одиниця, фразеологічна макро- і мікросистема, лексичні паралелізми.

Актуальність проблематики наукової розвідки полягає в тому, що дослідження фразеологічних одиниць (далі ФО) із компонентами *зірка* та *зоря* в українському мовознавстві на сьогодні взагалі відсутні. Такі мовні одиниці

Ukrainskyi movno-informatsiynyi fond, 2014. Vol. 6 : Zghaha — Kvara (2015). I. V. Shevchenko etc. (Ed.). Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiynyi fond. Vol. 8: L — Mishurnyi (2017). N. Ye. Lozova, O. I. Skopenko (Eds.). Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiynyi fond. URL: <https://sum20-ua.com/> (last accessed: 07.08.2022). [In Ukrainian].

Yu. F. PRADID

Simferopol, Ukraine

E-mail: pradid1@rambler.ru

<https://orcid.org/0000-0002-5842-9227>

THE SEMANTIC AND GRAMMATICAL STRUCTURE OF UKRAINIAN PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COMPONENTS *ЗИРКА* AND *ЗОРИ*

The article considers the semantic and grammar structure of the phraseological units with *zirka* (*star*) and *zoria* (dawning) component. An overall survey of the scientific articles of the Ukrainian scholars is carried out. They studied the peculiarities of some phraseological macro- and microsystems. The microsystem of the phraseological units with *zirka* component is stated to be less common comparatively (46 units only) but it is very diversified in its semantic and grammar peculiarities.

The analysis of the phraseological units semantics with *zirka* and *zoria* component gives grounds to assert that most PU of this microsystem mean various period relations: *do zori* (before the dawning) 'very early', *do zori svitovoy* (till dawn) 'opbefore sunrise', *vid zori do zori* (from dawn to dawn) 'from early morning till late at night', *do samoi zori* (until dawning) 'till late at night', *do samoy zori* (till dawning) 'till morning' and others.

The phraseological units with *zirka* and *zoria* component mean also action: *byty zoriu* (beat the dawn) 'to give a sign to go to bed or to get up' (mostly among military men), *distavaty (znimaty) zori (zirky) [z neba]* (to get (remove) the stars (stars) [from the sky]) 'to do something unusual, supernatural, impossible'; *reshetom u vodi zirky lovyty* (to catch stars in water with a sieve) 'waste time'; concepts: *providna zirka* (leading star) 'important landmark'; *shchastlyva zirka / zoria* (lucky star) 'success, luck'; *zirka pershoi velychyny* (first magnitude star) 'celebrity' (about a person who has become famous in some field of knowledge, activity, etc.); spacious relations, i.e. a place in the space: *do zir* (till the stars) 'very high'; *na tykhi vody na yasni zori* (on quiet waters on clear stars) 'return/ come back, to travel about the native lands'.

As the researchers say, the phraseological units with the component *zirka* have the following syntactic structures as: a word-combination with a subordinate relation: *providna zoria* (leading dawn), *byty zoriu* (beat dawn), *zaimatysia na zoriu* (begin to dawn), or with compositional relation: *ni svit ni zoria* (at the crack of dawn); a simple sentence: *zoria dogoraye* (the dawn burns out), *na svit ne zorilo* (the light did not dawn), *zirka (zoria) ziishla* (the star (dawn) rose); a combination of words: *do zori* (till the dawning) *chut' zoria* (hardly dawn), *vid zori do zori* (from dawn to dusk); a comparative sentence: *yak vovk na zoriakh* (like a wolf in dawn) means 'to understand'; *yak zirok (zir) na nebi* (as stars (dawn) in the sky).

Polysemy and variants are of the main features among the PUs with *zirka* and *zoria* component, which are inconsistently displayed in phraseological dictionaries of the Ukrainian language.

Attention is drawn to the punctuation rules of some phraseological units in this microsystem.

This microsystem peculiarities are advised to be compared with other phraseological microsystems.

Keywords: phraseological unit, macro- and micro phraseological system, lexical parallelism, semantics, grammar structure.

Дата надходження до редакції — 16.09.2022

Дата затвердження редакцією — 21.09.2022